

„Igavene inimene on väsinud,“ naljatati.

„Väsida on inimlik,“ vastati.

„Ivan Vassiljevitš!“ hüüdis Slopašev. „Meie joomete terviseks.“

Aga Ivan Vassiljevitš ei kuulnud nähtavasti.

„Ärgake, Ivan Vassiljevitš, meie tahame teie terviseks juua!“ möirgas Slopašev uuesti, aga kui sõber ka nüüd ei vastanud, tühjendas ta oma klaasi ning teised tegid tema eeskujul.

„Soo, nüüd on pomm niisutatud, nüüd on dünaamiit kastetud, enam ta ei plahvata inimeses,“ filosofeeris Slopašev, „nüüd võib sõbrale lähemale astuda.“ Ja ta läks otse Voitinski juurde ning küsis: „Ivan Vassiljevitš, kas magate või olete juba surnud?“

Viimane sõna käis võpatusena kogu ruumist läbi.

„Igavene inimene on surnud,“ ütles Molotov, kes seisis Voitinski ees ja vahtis talle uurivalts näkku.

Nüüd pistis härra Maurus Voitinskile käed külge, nagu tahaks ta teda raputada, aga selle pea langes lõdvalt kõrvale.

„Ivan Vassiljevitš, kullake, mis teiega on?“ küsis Slopašev, kahe käega koolnu pead hoides, nagu otsiks ta tema kustunud silmist elavat pilku. Ja kui ta seda ei leidnud, ütles ta: „Siis oled sa ikka tõesti surnud? Sinu pomm on plahvatanud.“

Ja ta ajas enese sirgu, pöördus ümberseisjate poole ning deklameeris Deržavinist:

„Kus oli maiuslaud, seal seisab surnukirst...“

Ja ilma arupidamiseta võttis ta korjuse toolilt sülle ning hakkas temaga ukse poole sammuma.

„Mis teie teete?“ küsis härra Maurus. „Kuhu teie lähete, härra Slopašev?“

„Kuju... minu juurde, seal on Ivan Vassiljevitšil rahulik,“ vastas Slopašev ja astus edasi, nagu ei suudaks teda keegi takistada. Härra Maurus tahtis temale tee sulgeda, aga Ollino astus ligi ja pani käe direktori õlale ja nüüd ei tehtud Slopaševile enam

mingit takistust. Otse selle vastu; tema ees avati ukse ja inimesed seisis koridoris kahes reas, kui Slopašev oma sõbraga nende vahelt läbi läks. Kui ta jõudis tagauksest tänavale, kust lühim tee tema korterini, käisid kõik paljaspäi ta järel. Taevast oli selge ja seal säras kuuta tumeduses musttuhat heledat tähte. Nõnda läksidki kõik paljaste peadega säravate tähtede all. Aga Slopašev ei saanud muidu, kui pidi rääkima oma lahkunud sõbraga Puškini suu läbi, öeldes:

„Proštšai, moi tovarištš, moi vernõi sluga,
Rasstatsja nastalo nam vremja.
Teper otdõhhai...“

Nõnda lõppes see suurelt kavatsetud ja kaua ettevalmistatud pidu, sest polnud enam ühtegi, kes oleks tahtnud ruumi jääda, mida oli just praegu külastanud surm. Pealegi oli ju paljudel tegemist härra Voitinski korjusega. Inimesed tõttasid siia ja sinna ja küpsuspidu oli ununenud, nagu poleks teda üldse olnudki.

Ja imelikuna tundus peokorraldajaile, et nemad olid mõelnud kõigele, mitte aga surmale. Jah, isegi kalamari oli neil rohkem südamel seisnud kui surm. Aga nüüd seisis kalamari enamasti söömata ja kõik askeldasid surma pärast, sest surm tõmbas kõigest kriipsu läbi. Siin oligi see silmapilk, kus Vellemaa südamest kahetses, et ta vähemalt luulekeeleski polnud öelnud tõtt, ja temaga kahetsesid kaasa kõik need, kellel oli tagavaraks hulk tõdesid direktorile ja õpetajaile. Aga polnud parata, surm oli nendest ette jõudnud ja vaevalt leidub neil veel kunagi juht oma tänaseks valmistatud tõdesid avaldada; sest kuigi juhtuks nõnda, et mõni neist oleks tuleval kevadel jällegi siinsamas, siis võib-olla ei taha ta aasta pärast tänavustest tõdedest enam midagi teada. Muidugi, kui pettunud tõepostlid oleksid paremini järele mõelnud, siis oleksid nad ilma suurema vaevata mõistnud, et pole kuigi suurt kahju tõdedest, mis pole kõlvulikud enam aasta pärast, aga seda mõtet ei mõelnud keegi. Sellepärast võis Vellemaa täie õigusega öelda:

„Ei märgand teine ka paar tundi varem või hiljem surra, just sel kõige parajamal silmapilgul.“

„Üleüldse on surm üks rumal asi,“ arvas teine.

Aga Indreku meelest oli surm väga imelik asi, kui ta mõtles, kuis ta täna oli tulnud. Tema oli vististi ainuke, kes oli kuulnud surma jalaastumisi juba mõni tund varem, aga ta polnud siis teadnud, et surm astub nõnda. Nimelt ta oli täna Voitinskiga saunas käinud ja seal teda ennast ja tema kehakatteid peo tarvis puhastanud. Ta oli talitanud, nagu juba palju kordi varemalt, aga kunagi polnud Voitinski temaga nõnda rääkinud kui täna.

„Vististi pesete täna mind viimset korda,“ oli Voitinski öelnud, kui ta oma hariliku pudeli õlut oli laval palavas ära joonud.

„Kuis nii?“ oli Indrek arusaamatuses küsinud. „Mõtlete ära sõita?“

Vastuseks oli Voitinski naernud ja öelnud:

„Kuis siis muidu, ikka ära. Või arvate, et olen igavene?“

Alles nüüd oli Indrek taibanud, et Voitinski räägib surmast, ja nüüd ei leidnud ta midagi vastuseks, nagu oleks ta temaga ühes nõus, et aeg oleks tõepoolest lahkuda.

„Saate lahti must vanast raisast,“ oli Voitinski natukese aja pärast jätkanud. „Ja teate mis? Küll olete teie õnnelik inimene, jumala eest õnnelik.“

„Miks nii?“ oli Indrek küsinud ja siis vastuseks saanud:

„Aga kuis siis mitte? Noor inimene, kes minusugust aitab, nagu teie seda teete, peab olema õnnelik, peab saama õnnelikuks, väga õnnelikuks. Teid peavad naised armastama ja miski ei tee meest nii õnnelikuks kui naise armastus. Naise toodud õnnetuseski on rohkem õnne kui kõiges muus. Mina olen poolakas, mina tean seda.“

Nõnda oli Voitinski saunalaval rääkinud, kui ta oli joonud pudeli õlut, ja nüüd oli ta surnud. Pisut nagu kahju hakkas, et polnud enam seda viletsat vanameest.

keda aidata ja kelle juttu kuulata. Polnud enam õnneennustajat, polnud enam inimest, kes ütleks, et ta usub su õnne. Nõnda lööb ka su oma usk kergesti kõikuma. Seda tundis Indrek üsna varsti, niipea kui viimased ärevad sündmused mööda, sest siis oli valu enda välja puhunud ja uuesti hakkas ta südant purema. Selleks oli isegi kadunud Voitinski oma sõnadega kaasa aidanud, kui ta rääkis õnnest ja naise armastusest.

XXX.

Indrekul ei läinud emand Vaarmanni sõnad meelest, see oli ütelnud oma väimehe kohta: „sada rubla kuus ja lõunast õhtule“. Aga kui ta oli küllalt nende üle järele mõelnud, lausus ta viimaks endamisi nõnda:

„Aga mis siis, kui võtan kätte ja hakkan tänasest päevast peale tuupima, tuubin läbi suve ja ei tee midagi muud, kui aga tuubin, ning sügisel teen, ütleme, koduõpetaja eksami! Kas ma siis võin sada rubla kuus teenida ja lõunast õhtule saada? Võin või ei või? Ja kui ma võin, mis juttu räägib siis emand Vaarmann ning tema tütar Molli, kes on üleni ümmarik?“

Tõepoolest, see oli õige mõte, see oli suurepärane mõte, nii imeline mõte, et Indrek hakkas juba mitmesuguste õpetajakutse programmidega tutvuma, et nendest välja valida kõige sündsam ja soodsam. Ja ta oleks tingimata mingisugusele otsusele jõudnud ning oleks asunud seda otsust teostama, kui poleks tulnud uusi asju takistuseks. Esimeseks komistuskiviks ilmus kutse Vaarmannide juurde peole — sünnipäevale või mingisugusele muule tähtpäevale, seda Indrek õieti ei teadnud. Aga milleks siis tuupima hakata, kui kutsutakse just sinna peole, kuhu oli kavatsatud sihtida tuupimise nool! Ei, parem juba siis enne peole, eks pärast seda näe, kas on tarvis ja kas maksab tuupida või mitte.

Üldse oli Vaarmannide eluviisis mingisugune muudatus sündinud, nagu oleksid nad oma puudusest hakanud võitu saama. Neil käis palju rohkem külalisi kui varemalt ja emand Vaarmannil oli ikka neile midagi pakkuda — tass kohvi või teed, tükk saia või küp-

sist, kompvekki või isegi šokolaadi. Ja rõõmu oli neis madalais ruumides ikka ja alati laialt, sest külalised olid ju aina noored ja vallatud. Käisid siin õmblejad ja müüjannad, poepoisid ja käsitöölised, poja tuttavad, aga eksis sekka ka mõni väike kirjutaja või kooliõpilane. Mõnikord pidi otse imestama, kuipalju mahtus siia keldrikorterisse naervaid suid ja säravaid silmi. Mis neid siia ajas? Mõni seda teab. Oma inimeste lõbus meel ja lobisemine? Võib-olla. Aga ehk ka paljas juhus. Võib-olla lähevad samad inimesed varsti kuhugi mujale ja natukese aja pärast kuhugi kolmandasse paika, sest inimene on mõnikord nagu kõuevihm: tuleb ja tuleb, nii et uputab ja kõik imestavad, kust ta küll aina tuleb, aga siis pöördub millegi pärast kõrvale ja ei tule enam tarbekski, ei tule üldse enam. Miks? Keegi ei tea.

Aga seni kui inimene ilmub kuhugi karja kaupa, on seal kisa ja kära, naeru ja nuttu. Nõnda ka Vaarmannide juures täna õhtul. Kui Indrek sisse astus, tantsiti mõlemas toas korruga ja nii suure hoo ja õhinaga, et vaevalt kuulis piiksuvat viiulit. Õhk oli nagu saunalaval. Ainult lõhnad ei olnud samad, lõhnad mitte. Ka Indrek sai peagi sooja naha, sest Molli võttis ta vastu, nagu oleksid nende asjad parimas korras ja nagu oleks neil alles eile või tunaeile olnud kohtamine. Aga kui Indrekul oli hea tuju ja kui ta sai kustki rõõmu rohkem kui omale hädasti vaja sel silmapilgul, siis tahtis ta teda kohe kellegagi jagada, sest tema ei hoidnud rõõmu kunagi tagavaraks, ei varustanud end tulevaiks päeviks. Nõnda ta siis haaraski lõpuks vaese Tiina sülle, kes istus kägaras asemel, ja hakkas sellega teistele kaasa tantsima, sest terveid neiusid ei tahtnud ta tantsitada ja Molli ei võinud ometi vahetpidamata temaga tantsida.

„Peab tantsima,“ seletas Indrek tütarlapsel, kes tal kaela ümbert oma kätevilakkudega kinni hoidis. „Noorelt peavad kõik tantsima, sest ega vanalt enam saa. Muud kui las käia! Sest pole ühti, et jalad hästi maha ei puutu, hoia aga kätega kõvasti kinni. Säas-

kedel ei puutu ka jalad maha, aga ikka tantsivad nad ja hoiavad kõvasti tiibadest kinni. Ära sa palju vahi, siis hakkab pea ringi käima. Jalgest pole lugu, nemad ei hakka kunagi ringi käima.“

„Minu pea ei käi ringi,“ ütles Tiina.

„Ei käi?“ küsis Indrek ja keerutas end keset põrandat ühes lapsega. „Aga nüüd?“

„Juba hakkab,“ vastas Tiina. „Tee veel, see on nii hea. Veel, veel!“

Sel silmapilgul hakkas eestoast mingisugune ärev kisa kostma, mille sekka löikas kellegi tuttav hääl. Indrek tõttas ühes teistega eesruumi ja sattus vastamisi härra Maurusega, kes oli palja peaga, kandis öökuube ja tuhvleid ning hoidis käsist kahte tütarlast, kahte pidulist, kes nutsid. Nende selja taga vahtisid Tigapuu, Vainukägu ja Vutt.

„Siin nad on!“ hüüdis härra Maurus võidurõõmsalt. „Kätte sain! Just needsamad!“

Aga samal hetkel märkas ta Indrekut teiste piduliste keskel, jättis tütarlapsed sinna paika ja tormas tema juurde.

„Šinder!“ hüüdis ta. „Mis teete siin? Mis maja see on? Mis tüdruk see on? Pange ta maha! Silmapilk pange see tüdruk sülest!“

Indrek tahtis lapse voodi viia.

„Kuhu te lähete!“ karjus härra Maurus. „Kui mina ütlen, pange tüdruk maha, siis peab poiss kohe tüdruku maha panema.“

Indrek pani lapse toolile.

„Kes sa oled?“ küsis Maurus.

„Mina olen Tiina,“ vastas laps.

„Viisakas laps tõuseb püsti, kui ta vanainimesega räägib,“ õpetas härra Maurus. „Näed sa, et mul on hall habe? Halli habeme ees peab laps püsti tõusma.“

„Härra Maurus...“ tahtis Indrek vahele rääkida.

„Mitte segada, kui härra Maurus räägib,“ käratas direktor ja pöördus uuesti lapse poole: „Miks ei tõuse sa minu halli habeme ees püsti?“

Aga nüüd astus emand Vaarmann ise vahele ja ütles:

„Härra Maurus, minu tütar on jalutu.“

„Kes teie olete? Kust teie mind tunnete?“ küsis Maurus.

„Ah, härr Maurus, teid tunnevad kõik,“ ütles emand Vaarmann nii peenelt ja meelitavalt, nagu ta vähegi oskas, sest temal oli juba kogu asjast ülevaade.

„Muidugi,“ vastas härra Maurus, „mind ja minu halli habet. „Aga mis maja teie siin peate? Mis inimesed need teil siin on?“

„Härr Maurus!“ hüüdis emand Vaarmann nüüd. „Mina ei pea miskit maja ja need siin on minu külalised ning kõik anstāndi rahvas. Ja ma palun, härra Maurus, minu võõraid mitte nõnda stöörida. Pite seer!“

„Mis!“ hüüdis härra Maurus vastu, sest äkki tungatas tal oma tuleku õige põhjus täies selguses meelde. „See naine läheb häbemataks. Pean ma politsei kutsuma, mis? Tigapuu!“

„Jah, härra Maurus,“ vastas see mõrudalt ja astus ette.

„Väga hea,“ ütles härra Maurus. „Oodake! Kui ma ütlen, siis toote kardavoi.“

Siis pöördus ta uuesti emand Vaarmanni poole ja ütles:

„Teie rikute siin noori inimesi. Õhtul pimedas ajate noored tütarlapsed härra Mauruse uksekella kõlistama. Ja kas teie teate, mis sünnib minu poistega, kui noored tüdrukud kõlistavad minu kella? Mina vanainimene pean õhtul pimedas uulitsal noori tüdruke kuid taga ajama, sest ega ma või ometi lasta oma poisse pimedas noori tüdrukeid taga ajada. Ja kuidas pean ma neid taga ajama? Näete, kuidas!“

Härra Maurus lõi oma öökuuehõlmad kõigi ees lahti ja sealt tuli nähtavale ihupesu, pealegi veel niisuguses seisukorras, et laskis palju rohkem näha, kui emand Vaarmanni pidulistele sünnis.

„Vaadake, nõnda pean mina teie noori tüdrukeid

pimedas mööda uulitsat taga ajama, sest nad käivad minu poisse rikkumas oma kõlistamisega. Minul on kõrralikud poisid, ausad poisid; aga kui noored tüdrukud ühtepuhku kõlistavad, mis aitab siis, et poiss on aus ja kõrralik! Sellepärast küsin ma: Mis maja see siin on ja mis naisterahvas, Frauenzimmer, olete teie, et teie tüdrukud käivad minu kella kõlistamas? Härra Maurus ei lahku siit enne, kui ta teab, mis maja see siin on ja mis tüdrukud, kes nõnda poistele kõlistavad, et mina pean neid taga ajama. Vastake, härra Maurus ootab, härra Maurus ja tema kõrralikud poisid.“

Muidugi, härra Maurus ja tema „kõrralikud poisid“, kes vana selja taga aina itsitasid, said kõik teada. Proua Vaarmannil oli pidu ja paar piduplikat tahtsid Mauruse poistele pisut „itsi“ teha, milleks läksid uksekella tõmbama, et peale seda jalgele tuld anda ja kaduda. Paar korda õnnestus see temp, ilma et oleks teada saadud, kes kõlistab. Aga siis pani härra Maurus vahid välja ja hoidis ise ühe käega ukse pidemest, teisega võtmest, et võimalik oleks ust silmapilkselt avada. Aga siis tekkis tal kahtlus, kas ehk poisid ei mängi kõlistajaga kokku, ja nõnda pani ta Tigapuu ukseavajaks ja asus ise teistele poistele juhiks kõlistajatepüüdmiseks. Ja kui siis piduplikad tulid kolmat korda kõlistama, avanes uks silmapilkselt ja las kis püüdjad tänavale, kes tulid ajades kuni Vaarmannide maja õue, kus tabasid kõlistajad. Need hakkasid nutma ja tulid ühes tabajatega siia, kus nad praegu on. Kui see kõik oli selgitatud, küsis härra Maurus:

„Kas mul on õigus küsida, mis maja see on, ei või ja?“

„Jah, härr Maurusel on õigus,“ oli emand Vaarmann nüüd nõus, „aga meie kõik oleme anstāndi ja ontli inimesed.“

„No näete,“ ütles Maurus võidurõõmsalt, „härra Maurusel on ikka õigus, härra Maurusel ja tema poistel. Need ei püüa tüdrukuid muidu, kui nad kõlista-

vad. Aga siis karnaps! ja ongi käes! Kaks tüdrukut korraga!“

Härra Maurus tõstis äkki käe otsaesisele, nagu tuletaks ta midagi meelde. Siis pöördus ta Indreku poole ja küsis:

„Kus on see tüdruk? See sinu tüdruk?“

Proua Vaarmann haaras Tiina sülle ja tõi ta Mauruse ette, öeldes:

„Siin on mu õnnetu laps, härr Maurus.“

„Pange ta maha,“ käskis Maurus.

„Tema jalad ei kannu teda,“ vastas emand.

„Teie olete torm inimene. Kas te siis aru ei saa, mis härra Maurus ütleb? Härra Maurus räägib ikka selgesti, lühidalt ja selgesti: pange ta maha. On see selgesti?“

„On, härr Maurus,“ vastas emand Vaarmann, „aga meie põrand on ju... härra Maurus näevad isegi, mis on vaese inimese põrand.“

„Siis pange ta toolile,“ käskis härra Maurus.

Ja kui see oli sündinud, härra Maurus katsus ja vaatles tütarlapse jalgu, nagu oleks ta mõni asjatundja. Siis võttis ta lapsel mõlemast käest kinni ja ütles:

„Noh, tõuse püsti, ma aitan, härra Maurus oma halli habemega aitab.“

„Ei saa,“ vastas tütarlaps, ilma et oleks teinud katsetki tõusta.

„Peab uskuma, et võid tõusta, siis ka tõused. Õpi uskuma, siis saad terveks,“ seletas härra Maurus oma „kõrralikkude“ poiste naeruks.

„Ta ei oska veel niipalju uskuda,“ seletas emand Vaarmann.

„Aga kuis sa siis käid?“ küsis härra Maurus.

„Karkudega, härra Maurus,“ ütles ema tütre eest.

„Mitte segada, kui härra Maurus räägib. Emadel on ikka see mood, et kui tahad tütreaga rääkida, siis on ikka nemad vahel, nagu oleks nemad ise need tütre. Aga härra Maurus küsib tütrelt: kuis sa siis käid?“

„Mul on kargud,“ vastas laps.

„Soo, või sul on kargud. Kus nad on?“

Kargud toodi tütarlapse kätte.

„Näita nüüd meile, kuis sa käid,“ ütles härra Maurus.

Tütarlaps näitas, tehes karkudel mõne hüppe toas.

„Väga hea,“ ütles härra Maurus. „Kui jumal võtab inimeselt jalad, siis annab ta temale kargud, aga päris ilma ei jäta ta kedagi.“

„Kui ma suureks saan, siis teeb jumal mu jalad terveks, saadab oma ingli, see teeb, sest muidu ei saa ma mehele,“ seletas Tiina.

„Õige, väga õige,“ kiitis härra Maurus. „jumal saadab oma ingli, see paneb mehele. Ja oleks sa poiss, siis ütleks härra Maurus sulle nõnda: minul on siin

lähedal suur kool ja seal on palju poissa, tule ka sina seniks sinna, kui jumala ingel on teel, tule sinna ja õpi rehkendust ning ladina keelt. Mul oleks sind seal väga vaja, sest minul on kõiksugu poissa, aga karkudega pole ühtegi. Tule sinna ja õpi ka kreeka keelt, sest ka karkudega võib kreeka keelt õpida. Parem on kargud kreeka keelega kui kargud ilma kreeka keeleta. Jah, nõnda ütleks härra Maurus, kui sa oleksid poiss. Aga sina oled tüdruk ja tüdrukuid ei või härra Maurus oma kooli lasta, sest poisid jooksevad su karkudega ümber. Jajah, poisid jooksevad tüdruku ümber, kui tal on kargud, nii et... Warten Sie, warten Sie...“ Härra Maurus peatus ja vaatas ümber.

„Paas!“ hüüdis ta siis. „Teie tantsisite selle lapsega?“

„Jah, see tegi talle rõõmu,“ ütles Indrek.

Härra Muarus vahtis talle uurivalt silma ja ütles siis:

„Siis tehke talle veel rõõmu, kuni jumal oma ingli saadab, sest ladina ja kreeka keelt ta ei saa niikuinii õppima tulla.“

Ja ta pöördus ukse poole, et minna, aga lävel peatus ta ja ütles:

„Aga mitte enam härra Mauruse kella kõlistada, sest see rikub tema ausad ja kõrralikud poisid ära, kui noored tüdrukud pimedas kõlistavad. Aga teie, Paas,

kui olete karkudega tüdrukut küllalt tantsitanud, siis tulge koju, sest teistel tüdrukutel on terved jalad all, nemad võivad isegi tantsida. Oo, neil on terved jalad, aga härra Mauruse poisid olid väledamad, tema poisid on ikkagi väledamad.“

Nõnda lahkus härra Maurus kõigi rõõmuks. Aga kogu seda janti ei lasknud ta niipea unustusse langeda, sest tema oli veendunud, tüdrukud ei tulnud muidu kõlistama, kui neil pidi olema poistega mingisugune tutvus, liiatigi, kui ta Indreku tabas nii-öelda värskest kuriteolt. Ainult see jalutu tütarlaps, jah, ainult see, muidu...

Indrek sattus nüüd kõigi suhu, sest polnud ometi ühtegi olemas, kes oleks uskunud, et tema oli seal keldrikorteris selle vigase tütarlapse pärast. Pea oldigi kõige jälil ja nokkimistel ning nõökamistel polnud otsa ega äärt just sel ajal, kui Indrek käis juba ammugi norus peaga. Tema oli lõpuks ometi saavutanud ammuigatsetud seletuse Molliga. Aga algus oli nii raske, et ta ei leidnud kuidagi õigeid sõnu, nii et neiu pidi talle appi astuma. Molli pidi ikka appi astuma, sest temal olid asjad palju selgemad kui Indrekul. Ta võttis poisi käe, vaatas talle oma ümmarikkude silmadega otsa ja küsis:

„Kas te usute mind? Kas te usute mind samuti nagu mina teid? Täiesti ja kõigest südamest? Mulle näib viimasel ajal, et te mind enam ei usu. Ma tean küll miks: selle ema jutu pärast — „sada rubla ja lõunest õhtule.“ Eks ole sellepärast? Ütelge puhtast südamest.“

„Osalt sellepärast ja osalt...“ katsus Indrek vastata.

„Tean, tean!“ hüdis neiu vahele. „Ja osalt sellepärast, et me viimasel ajal enam nii tihti pole kokku saand, eks? Jüst! Näete, kui õieti ma tean. Aga see ei ole minu süü, uskuge. Mina ei võinud sinna midagi parata. See pole ka ema süü, sest ka tema ei võinud sinna midagi parata. See tuli nimelt nõnda, et ema sai uue passikoha, te ju teate...“

„Ma ei tea midagi,“ ütles Indrek pead raputades.

„Kas siis ema pole rääkind? Tiina ka mitte? Imelik! Nad unustasid siis. Te ju teate, et teilt tuli see venelane ära, see Slopašev või mis ta on ja tema asus siia meie kõrvale; teid tunneb ta väga hästi, kiidab väga. Temalt kuulsin ma ka seda, et teie käisite viimasel ajal selle Voitinskiga saunas, kes hiljuti ära suri, teate, pidul.“

„Saunaskäimisest rääkisin ma ju ise,“ ütles Indrek.

„Mulle mitte,“ vaidles Molli vastu, nagu oleks see mõni teab kui tähtis.

„Mina ise olen sellest mitmel korral rääkinud,“ ütles Indrek kindlasti.

„Seda ma ei mäleta,“ ütles neiu, „aga mis härra Slopašev rääkis, seda ma tean. Temalt ma kuulsin, miks see härra Voitinski õieti oli ja et teie käisite teda saunas puhastamas ja pesemas. Eks ole tõsi? Noh, näete, ma tean. Te muidugi imestate, kuidas härra Slopašev tuli mulle seda jutustama. Aga väga lihtsalt: tema õpetab mulle vene keelt, ma päris hästi ei oska. See tuli nõnda, et mina läksin emale tõlgiks ja siis see tuligi, see vene keel. Iga õhtu käin nüüd tunnis. Teie ei usu? Jumala eest! Sest alguses pesi ema temale ainult pesu, ja kui ta nägi, et püksid ja särgid katki, siis lappis ta kinni. Ka sokid viis ta nõelutult tagasi. Miks ta tegi seda? Temale meeldis see härra Slopašev, sest nad pursivad kahekesi saksa keelt. Nii et kõik tuli saksa keelest ja sellest, et meeldis. Sest kui ta nägi, mis ema tema pesuga teinud, küsis ta, kas ema ei tahaks tal passijaks hakata. Ja kui ema hakkas, siis sai temast Slopaševi perenaine. Nõnda tuli see. Ja kui emal polnud hästi aega ja minul oli, siis läksin juba mina ning vene keelega. Nõnda hakkasidki tunnid ja nüüd ta õpetabki. Sest ta ütleb emale: „Teie olete päris haritud inime ja teie tütar on päris haritud inime, aga on häbi, kui haritud inime ei oska vene keelt, mis on Puškini keel.“ Näete, ma tean! Nõnda hakkasingi õppima. Ja kui saan vene keele üsna selgeks, siis võin

kas või venelasele mehele minna. Mis te arvate, kas ma võin venelasele mehele minna, kui vene keel selge? Ema arvab, et võin, ja mina arvan ka ning ka härra Slopašev arvab. Aga seda ütlen ma muidu niisama, ilma et midagi, sest mis sellest nii pikalt ja laialt. Aga peaasi, et te mind usuksite, see on peaasi. Nagu mina teid, just niisama. Esimesest päevast seal õlekool ja pärast seal lumes ning värava taga, ikka olen ma teid uskunud ja usaldanud nagu iseennast. Sellepärast ma tahangi, et meie vahe oleks aus ja puhas. Ema ütleb küll, et mine sa oma aususe ja puhtusega, sellega pole veel keegi kuhugi linna otsa saanud, aga mina pean ikka kõik klaariks tegema. Meil värkstoas ka — teised löövad käega, aga mina tahan ikka, et asi peab selge olema, südame pealt ära. Kui teie teaks, kuidas ma teid olen armastanud ja veelgi armastan! nõnda pole ma kedagi armastanud kui teid, mitte kedagi, uskuge. Ja teate mis: seal õunapuu all, see olin mina, kes seda tegi, et me nõnda kukkusime ja teie minu peale, nii et suud peaaegu vastastikku — nõnda armastasin siis teid. Ja armastan ikka veel.“

Neiu oli tänini Indreku põlvel istunud, ta oli ise sinna istunud, kui Tiina oli Indreku süles magama jäänud, nii et võis ta tülist ära voodi panna, aga nüüd libises ta nagu kogemata või jõuetuses noormehe jalge vahele, kus ta jäi nagu põlvitama või kükitama, peites oma pead kuuehõlmadesse. Kui Indrek mõtles ta üles tõsta, sest ta ei tahtnud, et neiu nõnda kükitaks ja oma pead peidaks, siis rääkis see:

„Ei, ei, jätke mind, nõnda on mul hea; siin on mul hea, ütle mata hea; sest nõnda tunnen end teile kõige lähemal. Ma pole kunagi nii head inimest näinud kui teie, sest kui ma ainult mõtlen, et Voitinski ja Tiina... Küll saab see kord õnnelikuks, kelle teie kosite, aga mina ei või mitte teile naiseks tulla. Mitte et ma ei taha, ma ju tahaks, sest igaüks tahaks hea inimese naine olla. Ema ütleb ka alati: peaasi et mees oleks hea, et ta laseks oma naisel teha, mis see tahab. Ja teie lasete, ma tean, sellepärast ma armastangi teid nii väga,

aga naiseks ei saa ma tulla. Mõistke mind õieti, kui te mind veel vähegi armastate — ma ei või, ei või. Esteks olen ma teist aasta või kaks vanem, aga naine ei tohi kunagi vanem olla, ema ütleb alati seda. Ja siis armastan ma teid ning ei või sellepärast, jüst sellepärast ei või, et nii väga armastan. Sest ema ütleb alati: „Ära mine sellele, keda armastad, — saad õnnetuks, sest armastus teeb õnnetuks. Mina läksin sellele, ütleb ema, keda armastasin, ja nüüd olen õnnetu. Ema ütleb, et mehed surevad ära, kui neid armastakse, surevad kui kärbsed armastuse kätte, ütleb ema. Sellepärast õpi vene keel ära, ütleb, ja mine mõne venelasele, sest éga sa teda ikka nõnda armasta kui oma inimest. See oligi, millest ma tahtsin sulle rääkida, et meie vahel oleks kõik klaar ja puhas, sest naiseks ei saa ma niikuinii tulla.“

Hulgast sõnust käis Indrekul pea üsna ringi. Ta oli mõelnud rääkida õpetajaeksamist, mille ta teeb sügisel ja ka ülikoolist, kuhu ta tahab läbi raiuda, maksu mis maksab — just läbi raiuda, nõnda mõtles ta öelda, — aga nüüd loobus ta kõigest. Selle asemel ütles ta:

„Ega ma pole teid praegu omale naiseks tahtnudki, sest...“

„Nii need mehed on!“ hüüdis neiu valmilt vahele, ilma et oleks lause lõppugi oodanud, ja tõusis püsti. „Mina räägin ja räägin armastusest, põlvitan, aga tema: ega ma pole tahtnudki. Nii kui labidaga pähe!...“

„Lubage, et ma lõpetan,“ palus Indrek vahele.

„Ei; mina ei taha enam midagi kuulda, sellest aitab. Tähendab, emal on ikka õigus, kui ta ütleb: „Mis sa poisikeseга jändad, ega temast su võtjat ikka saa!“ Nii see on, mis sinna parata. Meie saatuse on ikka niisuke, naiste saatuse, tähendab. Armastad ja armastad, aga vastuarmastust ei ole. Pidage suu ja kuulake nüüd! Ei ole, ei ole, ei ole! Ma tundsin juba seal õunapuu all, et õiget ei ole. Hoidke nüüd käed eemal, nüüd hoidke eemal! Aga teate mis? Armastusega on ikka nõnda, et kui teda ei ole, siis ta ka ei tule. Sõprus

on teine asi, sõbraks võib jääda ka siis, kui ei armasta. Ja meie jääme sõbraks, igavesti sõbraks, sest inimene on igavene. Näete, mis ma tean. See on vene keele tunnist, sest see venelane räägib alati igavesest inimesest, kui ema toob talle mõne pudeli õlut. Nii et meie jääme sõbraks. Tiinal on ka sellest hea meel, sest tema rõõmustab alati, kui teie tulete. Teate, ta naerab uneski, naerab otse laginal, kui teie olete meil käind, nii väga sõbrustab ta teiega. Sest sõprus on tema osa siin ilmas, kes teda, vaest, armastama hakkab! Kes armastab tüdrukut, kui tal pole jalgu all! ütleb ema — mehed armastavad jalgu. Vaatavad silma ja armastavad jalgu, nõnda ütleb ema. Nii et tal on siis ometi teie sõpruski, kui meie sõbraks jääme ja teie meil edasi kätte. Tiina on hoopis teine kui mina, sest temal pole ju jalgu all. Tema noomib juba nüüd mind, miks ma olen niisuke ja niisuke. Minuga ei saa teda võrreldagi. Teie muidugi ei usu mind, teie ei usu mind ülepea mitte, sest te ei armasta mind. Aga mina armastan ja sellepärast usun ma. Ainult mehele tulla, seda ei või ma, nii imelik on elu, nii hirmsasti naerab ta inimese saatuse üle — armastad, aga mehele ei või, mitte ei või...“

Neiu vurises kui värten ja ikka armastusest ning sellest, et ei või mehele minna, kui on armastus. Indrek kuulas ja kuulas ja ei saanud millestki aru. Aga viimaks tuli tal üks mõte pähe ja seegi ei olnud tema oma mõte, vaid selle oli ta kustki raamatust lugenud. See pidi küll suur, sügav ja tähtis mõte olema, sest ta sööbus kohe Indreku peajju ja iäi sinna tänapäevani. Oligi hea, sest nüüd võis ka tema armastusest kaasa rääkida, kuigi mitte oma, siis teiste sõnadega. Ja nõnda ta siis ütleski parajal silmapilgul:

„Teate, mis üks väga kuulus mõttetark ütleb armastusest? Tema ütleb, et iga tõsine armastus on plaatooniline ja, kui mees ja naine armastavad teineteist ideaalselt, siis nad lapsi ei saa. Sellepärast on abielu sigadus kui tõsine armastus, sest abielus on lapsed ja kõik muu, — ütleb see mõttetark.“

„Jüst minu mõte,“ hüüdis neiu õnnelikult, „ainult mina ei osand seda nii ilusasti öelda kui mõttetark. Kui tõsiselt armastad, siis on abielu sigadus, sest abielus on riiud ja kõik muu. On see tõsine armastus? Ei, see ei ole tõsine armastus. Aga milleks siis minna sellele, keda tõsiselt armastad! On ju ilmas veel teisi mehi, mine neile. Issand, et ilmas on nii tarku inimesi, kes seda kõike teavad! Ja teie olete niisukest asja lugend? Aga teie olete ju ise mõttetark! Tõsine armastus, ideaalne armastus, platooniline armastus! Ja kui tõsiselt, siis ei saa lapsi! Mina kardan, et meie armastame tõsiselt, mina kardan seda juba ammugi. Aga mina tahan lapsi ka. Mitte palju, sest lapsed teevad ruttu vanaks, hirmus ruttu. Aga kaks tükki ikkagi tahaks. Kolmas võiks ka olla, aga üle nelja mitte, see on kindel. Tähendab, meie jääme sõbraks ja armastame tõsiselt, jääme heaks sõbraks, truuks sõbraks. Tulge ikka meid vaatama ja sest pole ühti, et mina pole alati kodus, sest mul on need vene keele tunnid. See venelane on ju nii vali, muud kui aga nõuab, pean õppima. Aga pole viga, küllap saan selgeks, ega mul nii väga kõva pea polegi, ja eks siis näe, kas lähen venelasele või ei lähe. Aga venelast ma küll tõsiselt armastama ei hakka, sest nüüd ma tean, kui tõsiselt, siis ei tule lapsi. Emale ütlen ma ka seda, et ka tema teaks: kui tõsiselt, siis ei tule, kui abielus ja sigadus, siis tuleb. Eks ole nõnda? Näete, ma tean! Aga see on hirmus! See on saatuse pilge! Eks ole? Kas olete mõelnud?“

„Olen mõelnud, aga aru ei saa,“ lausus Indrek.

„Eks ole: aru ei saa,“ oli neiu nõus. „Armastusest ei saa kunagi õieti aru, ega? Mina ka ei saa! Mõtlen küll vahel, aga ikka ei saa.“

Nõnda peatusidki nad suure arusaamatuse ees, sest mis nad pidid tegema, kui kumbki ei saanud aru.

Aga kui Mollil hiljem asjast emale rääkis, ei võtnud see põrmugi vaevaks oma vana pead murda armastuse pärast. Tema ütles tütrele väga lihtsalt:

„Sest pole ühti, et aru ei saa, ega elu sellepärast seisma jää, elu läheb ikka edasi. See on sul isast,

et sa niisukesti asju kuulad ja neist räägid. Tema hoidis ikka ka pead kangesti kahe käega kinni ja kaebas: ei saa aru, mitte ei saa aru. Nii sina oma armastusega, selle tõsiseaga. Mis tast tühjast rääkida või arutada, kui teda ilmas niikuinii kuigi palju ei ole. Näed isegi, igal pool jooksevad mudilased. Ainult meil mõisas oli valitseja, see ei saanud oma naisega lapsi. Kõik rääkisid siis, et nad küll kangesti armastanud, aga lapsi ikka ei saand. Tähendab, neil oli siis see tõsine armastus. Aga see oli siis, nüüd pole tõsist armastust enam olemaski. Nüüd on hoopis teisiti: nii kui ligi lahed, poogib külge.“

Nõnda rääkis elutark emand Vaarmann ja ei pannud mõttetarkust armastuses mikski. Aga ka Indrek, kui ta hiljem katsus meelde tuletada, mis nad Molliga rääkinud, ei saanud tundest lahti, et tema esitatud mõttetarkusega pidi kuidagi viltu olema, see oli kindel. Ainult selles võis kahelda, kas mõttetarkus oli viltu tema või mõttetarga süü läbi. Ta tundis, et on lihtsalt rumal targutada, kui põleb ihu ja valutab süda. Samuti rumal tundus veel kord jalaga üle Vaarmannide läve astuda, sest kus armastusest niipalju räägitud, sealt põgeneb ta. Ometi ei võinud Indrek muidu, kui pidi endise armastuse paika üks või teine kord tagasi minema. Oli küll piinlik ja raske, aga ta läks siiski, nagu otsiks ta vanalt leelõukalt tuld või nagu oleks ta mõni vilumata roimar, kes tahaks vähemalt kordki veel näha oma roima paika. Just nii: Molliga kahekesi olid nad endi armastuse tapnud ja nüüd tahtis Indrek näha seda paika, nagu võiksid siin kuski leiduda värsked ve-rejäljed.

Kord leidis ta väikese Tiina üksinda kodunt. „Noa-laev“ oli üleni igasugust rämpsu ja koli täis aetud ja Tiina ise ronis ning aeles selle keskel. Indrekut nähes sai ta meeletult rõõmsaks ja langes talle õnnejoovastuses kaela.

„See on hea, et sa täna tulid,“ ütles ta, „täna pole teisi kodus. Nüüd võin ma sulle kõik öelda. Tead: Mollil valetab kui ta ütleb et ta sind armastab. Tema

armastab seda venelast seal teises majas, seda paksu, mitte sind. Seda armastab Molli nüüd, mina tean. Sinule räägib ta ainult muidu nõnda, sest mamma õpetas, et kui venelasega midagi juhtub, siis oleksid jälle sina võtta, keda ta armastab. Ise tahab ta aga selle venelasele minna ja õpib vene keelt. Molli esteks ei tahtnud, ütles, et paks nagu tünn ja joob; aga mamma ütles: sest pole midagi, et paks, seisab paremini kodus, ei lähe kuhugi, ja mis mees see on, kes ei joo ega suitseta. Ja tead, mis ta veel ütles? See käib nimelt sinu kohta, Tiinat nad petta ei saa. Ta ütles: kui mees ei joo ega suitseta, siis on ta kuri ja vaatab kangesti naise järele. See kuri tähendab oled sina. Aga mina seda ei usu ja, kui ma suureks saan ning jumal mu jalad terveks teeb, siis tulen ma ise sulle mehele. Hakkan sind armastama ja tulen, sest ma armastan sind natuke juba praegu. Ja mind võid sa uskuda, mina põle Molli, kes valetab. Mina ei valeta ja, kui ma ütlen, et ma sind armastama hakkan ja Molli asemel sulle naiseks tulen, siis tulen ma kindlasti. Aga enne saan ma terveks, sest nede jalgadega ei taha mind keegi, ütleb ema. Mehed ei taha, kui naisel pole jalgu all. Ja ära sa arva, et ma ei tea, mis tähendab mehele. Tean väga hästi. Ma polegi nii rumal kui ema ja Molli arvavad. Mehel on see, kui mees teenib raha ja naine teeb kodus süüa, sest kust siis mees süüa saab, kui naine ei tee. Eks ole?"

„Just nii,“ ütles Indrek.

„Ja mees peab raha teenima, sest muidu ei saa naine talle süüa teha.“

„Täiesti õige,“ kinnitas Indrek.

„Mamma ütleb ikka: mees peab sada rubla kuus teenima ja lõunast õhtule saama. Ja tead, mis nad Molli arvavad? Et sina ei jõua niipalju teenida ja ei tule lõunast õhtule, aga see venelane jõuab ja tuleb. Sellepärast armastabki Molli nüüd seda venelast. Aga sina ää muretse ühti: las aga mina saan suureks, mina tulen sulle ka siis, kui sa sadat ei teeni, ja mammal pole sellega midagi tegemist. Aga lõunast õhtule peaks sa ikka tulema, sest muidu on mul hirmus igav. Nüüd

ma veelgi olen üks, sest ma olen alles väike ja jalad on mul haiged ka, aga kui ma suureks saan ja mehele lähen, siis on mu jalad terved ja siis ei taha ma enam nii kaua üks olla, kui mul on mees, kes mu eest muretseb. Eks ole nii?"

„Muidugi,“ lausus Indrek.

„Näed nüüd isegi, et ma pole nii rumal kui teised arvavad.“

„Sa oled tark tüdruk,“ kiitis Indrek, kuna tal endal nagu mingisugune jääpank rinnas paisus, mis ometi aina kõrvetas.

„Aga ära sa sest mammale ja Mollile räägi, et sa nüüd kõik tead,“ keelas Tiina, „sest siis saan mina kohe oma jao. Ja minule on kerge anda, sest mina ei saa oma karkudega eest ära. Ainult süngi alla või kapi taha, muud midagi. Nii et hoia mind ja tule ikka siia, nagu usuksid sa, mis Molli räägib. Aga ära tule sugugi tema, vaid minu pärast, sest nüüd sa tead, mis ma teen, kui ma saan suureks ja terveks. See on meie saladus, keegi seda teada ei saa. Ja mind võid sa kindlasti uskuda. Tuled sa mind ikka veel vaatama?“ küsis laps lõpuks, nagu ei usuks ta Indrekut.

„Tulen,“ vastas see. „Tulen kindlasti.“ Aga ise oli ta veendunud, et siia keldrikorterisse ei too ta oma jalga enam iialgi. Ometi pidi see teisiti minema.

XXXI.

Tulid rasked ja mingisugused uimased päevad, nagu oleks pähe hakanud kevadine päike, mis sätendas tulvil täis vett jõel. Ah, elus on hoopis teisiti kui ettekujutuses või mõnes raamatus, mis on ka vist ainult ettekujutus. Raamatus on nõnda, et kui on kevad lilled, pakatavate puude ja linnulauluga, siis on ka armastus, aga elus võib ka teisiti olla. Tuleb küll kevad kõigega, mis tal on, aga armastust ei ole enam, sest armastus lõppes enne kevadet, sai lihtsalt otsa. Ja siis on ainult lein, et pole enam armastust. Ja kui siis tulebki kevad oma lillede, päikese ja linnulauluga, siis on ainult kahekordne lein, sest pole raskemat, kui näha mahlast tihkeid punge, kuna endal süda kisub rinnas aina koomale ja koomale nagu maorõngas õnnetu looma ümber. Iseasi, kui oleks sügis oma vettinud päevadega ja sumbunud valgusega, nagu oli siis, kui Indrek seisis esimest korda Mauruse maja ees ja märkas ukselt üürikeseks vilksatanud valguses tänavakivide vahel viletsat roomavat rohulaju. Jah, see oleks iseasi. Ja siis tol korral see naeratav tüdruk seal võõrastemaja uksele, jah, see ka. Aga pärast puged ta nagu sooja otsides Indrekule kurgu alla ning Indrek hüppas aknast tänavakividele, nii et ta veel praegu arvab seda valu tundvat päkkades ja põlvis. Praegu ei hüppaks ta vist mitte, vist mitte, aga nüüd pole tal enam seda tüdrukut kurgu all. Nõnda on elus. Ikka tuleb midagi liiga vara ja midagi liiga hilja ja nõnda läheb kõik mööda, aina mööda.

Linn oli muutunud tühjaks ja õudseks. Indrek otsustas sõita Vargamäele, — kas kogu suveks või ainult mõneks päevaks, seda ei teadnud, aga tal hakkas igat-

sus selle järele, mis ta kord olnud ja kust ta tulnud. Kuid tema kavatsusest tõmbas kriipsu läbi vend Andrese kiri, mis käis nõnda:

„armas Vend, sest sina ei pea mitte uskuma, et mina teen seda meelega või kellegi kiuste, sest mina ei tee seda isa ega kellegi teise kiuste, ükspäinis sellepärast, et seesinane võeras maa ja rahvas ja needsinatsed teised võerad maad ja rahvad teaks ja et mina neile näitaks, kuidas võitleb üks tõsine eesti Mees ja eesti rahva Poeg oma sugurahva kuulsuse pärast siin kaugel võeral maal. Sellepärast siis jää jumalaga, oh armas kodumaa, jumalaga, oh kallid suguvennad ja õed, sest ma tahan minna teile au tegema oma keha jõu ja ihu rammuga. Ja ei pea ühtegi leitama siin halli taeva all, kes võiks minu vastu seista, kui mina võitlen oma sugurahva eest ja tema nimel. Ja mina olen nemad siin kõik selili pannud, nagu seadus nõuab ja nagu tegin seda selle kange Mätliku Eediga leeris, kus ma tahtsin talle isameie igaveseks pähe lüüa, kui ta läks lõhki nagu kupa. Ja meie harjutame ühes selle lätlasega, kes on hästi sitke vemmäl, aga mina olen temast igat kanti üle ja tema ei saa minule mitte vastu pidada, kui ma täie auru peale lasen. Ja tema võib minu kukla peal kas või ühe jalaga keksida, aga minu kael ei lähe mitte kõverasse ja nemad kõik, terve rood, pataljon, polk, käivad korda mööda minu kaela proovimas ja ei või seda mitte alla vajutada ja mina ütlen sulle, armas vend, tulgu või terve korpus, aga minu kael peab sirgeks jääma ja tema ei pea mitte kõveraks minema, sest see on minu kael ja mina ükspäinis võin tema kõveraks teha, nagu on ühe tõsise sugurahva mehe õigus ja kohus. Ja meie lugesime sügisel lehest, sest meie tellime siin hulga peale ühe lehe ja maksame ka hulgakesi ning teeme temast pärast hulgakesi plotskit, pole maisipaberi ostmist, nii et meie siis lugesime hulgakesi, mis tükka see Lurich tegi kallil kodumaal ja kuidas teda käte peal kanti, nagu oleks ta meie polkovnik, keda meie ka kandsime käte peal, kui ta meilt ära läks kõrgema koha peale, sest tema oli meil üks väga hea

ülem. Ja siis mina ütlesin kõigile, kui me sellest lehest plotskit keerasime, et Lurich on see esimene, aga mina tahan tema jälgedesse astuda ja mina ei pea mitte viimaseks jääma, vaid minu järel peavad teised tulema, kelle kingapaela ei jäksa mina lahti võtta. Nõnda peab käima meie sugurahva käsi, aga sina, armas vend, ära arva, et ma ei tea, mis ma räägin, sest mina tean väga hästi ja meil on siin palju lätlasi ja need on kõik kanged isamaa poisid ning nendest olen mina palju õppind, kui nemad räägivad vene keelt, mis mina juba oskan, nii et sina mind oma vene keelega juudile müüa ei saa, ehk olgu, et võtad saksa keele abiks, sest sakslasi siin ei ole, vaid poolakad ja nemad ei räägi muud kui poola keelt, mis on peaaegu seesama vene keel, ainult pisut pehmem, kui poola neiudega juttu vestame, sest meie saame natuke poola keelest aru ja nemad natuke vene keelest, aga eesti keelt ei mõista nad mitte ja sellepärast võime meie oma arm-
sas emakeeles nende juures rääkida, mis iganes tahame ja nemad ei tea mitte, mis meie räägime ja naerame. Aga meie ei räägi midagi halba, sest see pole viisakas, kui neiude juures räägitakse ropusti, kui nemad ei mõista. Aga koju olen ma kõik kirjutanud, mis ma mõtlen ja teen ning kuis ma igapäev harjutan. Ja ma kirjutasin isale, et oh mu armas ja kallis isa, see on küll üks kurb lugu, et sina vanainimene pead sahakurgi peos hoidma ja äkkepulki teritama ning vikatit otsa panema ja pinnima, aga mis sinna parata, kui see on jumala tahtmine, et mina pean kroonuleiba sööma, mis on mu palju suuremaks ja tugevamaks teind kui ma olin Vargamäel kõndides ja lauldes ning et ma pean siit edasi minema ja oma ihurammuga näitama venelastele ja sakslastele, kes on mõlemad me isandad, et teie olete küll meie isandad ja meie peame teie käsku kuulama, aga meie vastu teie siiski ei saa. Ja sellepärast, oh armas isa, ära kurvasta, vaid ole üpris väga rõõmus ja tantsi Vargamäel nagu Taavet seaduselaeka ees, sest sinu poeg Andres pole mitte oma tuld vaka alla peitnud, vaid on oma jõu, mis murdis Vargamäel

sõnnikuhargi varsi, nagu oleks nad peerupilbastest ja ei mitte sitkest ja näsust sookasest, on oma jõu sinu auks ja sinu kalli sugurahva kuulsuseks viinud kaugele võerale maale ja võera rahva hulka, kus maksetakse selle eest niipalju raha, et meie võime Vargamäele ehitada selle linna, kellest sa meile rääkisid, kui me üheskoos raiusime mättaid, juurisime pajupõesaid ning kis-
kusime vaevakaski vikati eest risust. Ja ei mitte, et mina tahan muu asja peale mõelda, vaid ainult selle peale, et mina olen Vargamäelt tulnd ja tahan ka sinna tagasi minna. Ja kui ma ükskord suren, siis teen omale Jõesaare ilusa haua ja panen talle raudaia ümber ning pika torni ristiga peale, mis hiilgab päikese käes, kui helisevad karjakellad ümber ning kui linnud laulavad. Ja kodust teen sinna ilusa tee, kahel pool kraavid, kadaka ja kuuseoksa kood põhja ning kivirähka paksult peale, sest sellest, jumal tänatud, Vargamäel puudu ei tule ja seda teed mööda võib igäüks, oh armas isa, minna kuivijalu vaatama, kus puhkab sinu kallis poeg Andres, kellest pidi saama küll Vargamäe peremees, aga kes läks võitlema oma isakodu ja kalli sugurahva ja vendade kuulsuse eest, nii et kõik teaksid, kes meie oleme ja mis mehed meie oleme, sest inimene mõtleb, aga jumal juhib. Nõnda kirjutasin ma isale, aga tema ei võtnud mind kuulda, sest mis sa teed vanainimesega, kui ta ei mõtle oma sugurahva, vaid ainuüksi oma Vargamäe peale ja kui ka ema saatis mulle Liine läbi sõna, et ma peaksin ikka mõtlema oma vana halli isa peale, sest isa olla tõesti hakand äkki halliks minema, nii raske on temal. Aga sina oled nüüd juba mitu aastat seal suures koolis käind ja oled palju tarkust õppind, sellepärast pead sina aru saama ja uskuma, et mina mõtlen ju küll oma vana isa ja kodu peale, sest mina mõtlen tõesti, et kui mina ükskord kroonuleivast vabaks saan ja võin minna kuhugi tsirkusesse võitlema, et ma võiksin kõik oma vastased panna taeva vahtima, ning kui selle eest hakatakse mulle palju raha maksma, nagu siin meie linnas makstakse, siis tahan mina kohe näidata, et mina olen oma isa poeg ja Vargamäe Noor An-

dres, nii et isal ei oleks tarvis minu pärast kellegi ees häbeneda. Aga et isa ja ema minust aru ei saa ja mind ei usu, sest nemad on vanad inimesed ja meie kõik oleme noored, siis tahtsin mina sind, armas vend, paluda, sest sina oled seal ligemal ja võid kergemini koju lipata, et sa õige läheks ja räägiks nendega, isa ja emaga tähendab, sest sind nad kuulavad ja usuvad ennem kui mind, sest sina oled targem kui nemad ja ka targem kui mina. Sina ei saa minu vastu rammuga, ei saand enne ja ei saa nüüd ammugi, sest sa peaks nüüd mu käevarsi ja rinda nägema, kaks korda olen juba pidand mundrit ja sinelit vahetama, ikka jäid kitsaks, käised kui tirutuped ja nõöbid ees aina pakatavad, nii et sinu rammu pole minu rammu kõrval mitte kui midagi. Aga minu tarkus pole sinu tarkuse kõrval ka mitte kui midagi, nii et meie oleme teineteisest kangemad, igäüks oma asjaga, aga ei mitte mina üksi sinust, nagu varemalt, kui sul põlnd veel tarkust, ja jõudu ka ei olnud. Ja nüüd ei taha ma mitte enam nõnda teha, nagu siis kartulimaal, kui ema võttis pudrukartulid ja mina panin sinu mütsi mulda täis ning viskasin kaugele kartulivarte sisse, mispärast sina vihastasid ja tahtsid mind kiviga visata, aga kivi läks emale vastu külge, nii et ta sinna-samasse maha kukkus, sest ta sai hirmus haiget. Sa ehk arvad, et mina olen seda unustand, aga mina ei ole mitte, vaid pean seda surmatunnini meeles ja ma olen mitu korda mõelnud, et parem oleks võinud see kivi tõesti mulle pihta tulla kui emale, sest mina olin selle ära teenind ja ema mitte; aga ma ei või seda asja mitte muuta, sest ema külg on sealt kohalt, kuhu kivi läks, ikka veel haige, seda pead sa teadma ja meeles pidama, nagu mina seda teen, ja see on meie kahe süü, rohkem muidugi minu; ja meie peame kuni surmani teadma, et ema meie pärast kannatab ning meie ei või sinna midagi parata, vaid armas jumal üksi, kui ta tahab. Ja seda pead sa teadma; et sest pole ühti, et ta pole mu päris-ema, mina pean teda ikkagi päris emaks sest teist ema põle mul ja kui isa teda ükskord südametäiega Sauna Mariks sõimas, siis ütlesin ma emale pärast nelja silma

all, kui ta nuttis, et ema ära nuta, sest isa sõimaku niipalju kui tahab, aga minule oled sa ainult ema, minule ja kõigile teistele, kes meie siin oleme ja kelle eest sa muretsed ning ennast tööga tapad, ja ei mitte sauna Mari, nagu ütleb isa südametäiega. Ja ma tean, et sest-saadik on kodus rasked päevad, kui ma neile kirjutasin, ja sellepärast tahtsingi sind paluda, et sa õige läheks ja vaataks ning isa ja emaga räägiks, kui vaja...“

Nõnda kirjutas Andres „Poolamaa põhjast“ ja see kiri võttis Indrekult kojusõidutahtmise nagu peoga. Venna kiri tõi uuesti elavalt meelde niipalju rasket ja nukrat minevikust, et tundus võimatuna praeguses meeolus sinna keskele minna. Ometi oleks Indrek tahtnud nii hea meelega venna soovi täita. Nõnda satust ta nagu kahe tule vahele ja ta ei teadnud tõesti, kas täita iseenda või venna tahtmist. Õnneks tuli uus asjalu, mis otsustas tema oma tahtmise kasuks, ja Indrek tõmbas kergemalt hinge, nagu oleks temalt langenud raske vastutus.

Ühel päeval jooksis nagu kulutuli suust suhu: preili Ramilda olevat koju tulnud. Millegi pärast hakkasid Indrekul seda sõnumit kuuldes jalad värisema, esiti põlved, siis nagu sääred ja lõpuks isegi reied ja labajalad. Seisad päris rahulikult, sest pole ju midagi erilist sündinud, aga äkki tunned, kuidas hakkab midagi värisema. Ja ei aita mingisugune vastupanu ega rahustamine, ihuliikmed ei võta sind lihtsalt kuulda, see on kõik. „Seep see on, kui inimesel on nii pikad jalad,“ lausus ta endamisi. Aga lõpuks tundus; nagu kanduks värin kogu kehasse; siis ei öelnud Indrek enam midagi, pani ainult tähele, kuidas see kõik sündis. Et seda oleks parem teha, pugest ta alltoas eesriide taha ja istus seal oma kastile, kuhu jäi tükiks ajaks, toetades selga vastu seinale. Kogu see aeg, mis ta seal istus, kangastusid mingisugused sündmused, liigutused, näoilmed ja kuuldu-sid nagu mingisugused tuttavad hääled, aga see kõik sündis nii pöörases tempos ja nii uduselt, et kõrvus tekkis paljas kohin ja silmis valus virvendus. Naljaka, hirmus naljakas oli see... Ramilda, Rimalda, Da-

rilma, Radilma... Ei midagi nii naljakat pole Indrek kunagi varemalt tundnud. Ah jaa! Seal surnuaia nurga juures kuuskede all pimedas, kui kohises ülal tuul. Jah, võib-olla siis. Siiski, nii imelik see ei olnud, mitte ei olnud... Ramidla, Rimadla, Midalra, Damilra... Ja see seal asemel kõveras kurgu all, pehmed põlved vastu reisi... Ning see ümmarik, see üleni ümmarik — mis ta nimi nüüd oli, ei tule ega tule meelde. Imelik, kuidas mõni nimi meeles ei seisa! Aga seda parem, nõnda on parem, sest muidu jookseks Indrekul mingisugune judin üle keha; ta tunneb, et jookseks tingimata vastik judin... See on kõik temaga sündinud... Nagu palaviku viirastused... Marilda, Miralda, Malrida, Milrada... Ja siis see vigane, see õnnetu, see Tiina... selle nime ta mäletab, see on meelde jäänud. Kas sellepärast, et ta on nii õnnetu? Aga mis siis, kui on igas inimeses midagi vigast ja õnnetut ning see ongi, mis jääb meelde?... Mildara, Maldira, Dilmara, Dalmira... Voitinski... õlu... õnn..., surm..., Dalrami; Raldami...

Tigapuu oli Ramildaga rääkinud ja jutustas sellest suure suu ja valju häälega.

„Preili on praegu palju ilusam kui enne,“ otsustas ta asjatundlikult. „Mitte võrreldagi ei saa. Kohe näha, et Saksamaalt. Hoopis teine kui siin. Jääb ainult mõneks päevaks linna, sõidab maale, sügisel vist uuesti Saksamaale, sest siin on igav. Võite isegi arvata, mis meil siis siin õige on. Kui minul ülikool selja taga, lähen ka väljamaale ja ei näita siin enam oma nägugi; see on kindlam kui kindel, sest milleks peab haritud inimene siin elama.“

Kui teised selles kahtlesid, sest välissõiduks olivat ju palju raha tarvis, ütles Tigapuu:

„Raha?! Teie räägite rahast! Kui minul on ülikool seljataga, siis teie räägite veel rahast. Siis võin ma teda ju niipalju saada kui kulub. Võtan või rikka naise ja, kui inimesel on rikas naine, on tal siis rahast puudu? Milleks ta siis rikka naise võtab, kui ikka on rahast puudu!“

Sellega olid nähtavasti kõik nõus, sest kõik mõistsid, et kui on rikas naine, siis pole Tigapuu isegi enam vaene. Ja Indrekul oli äkki tundmus, et Tigapuu rikas naine pole keegi muu kui Ramilda. Just tema! Sest miks ta muidu ajas Tigapuuga juttu, mitte aga Indrekuga, nagu oleksid mitte sellel, vaid Tigapuul kasti põhjas tassikõrvad. Seda kõike mõelda oli hirmus rumal, aga Indrek ei saanud muidu kui pidi mõtlema. Nõnda oli parem ja loomulikum. Nimelt loomulikum! Miks? Indreku saksa keel oli Tigapuu oma kõrval väga hoon, sellepärast. Just sellepärast! Sest Ramilda armastab saksa keelt üle kõige maailmas. Sellepärast jäigi ta nii kauaks Saksamaale, sest seal räägitakse saksa keelt, ainult seda. Sakslased räägivad saksa keelt, ainult saksa keelt...

Aga siis juhtus nõnda, et preili Ramilda rääkis ka Indrekuga, pealegi veel tüki aega. Ta tuli nimelt alla tuppa härra Maurust otsima, aga leidis juhuslikult Indreku, kes pidi siin tunni ajal valvet pidama, sest kedagi teist polnud seks tunniks võtta.

„Kas härra Maurus on siin?“ küsis Ramilda ust avades. Aga enne kui Indrek jõudis vastata — ainult püsti kargas ta laua ääres, kus ta oli istunud ninapidi raamatus — ütles ta imestanult: „See olete ju teie? Ikka siin?“

Ramilda astus uksest sisse ja lähenes Indrekule, nagu tahaks ta temale kätt anda, aga ometi ei andnud, millest Indrekul oli üpris hea meel, sest äkki viskus higi tal üle kogu keha pooridest välja, mille tõttu ka käed läksid märjaks. Ramildale higist kätt anda oleks olnud hirmus, aga kätt taskurätikuga kuivatada veel hirmsam, sest Indrekul turgatas siinsamas meelde, et tal rätik taskus, mis sarnaneb ennem tahvlilapiga kui taskurätiga. Nõnda siis tähendab oli Indrekul õnne, et Ramilda talle kätt ei sirutanud.

„Ikka veel,“ kohmas Indrek neiule vastuseks, nagu oleks tal häbi, et ta veel pole siit ära läinud.

„Lõikate ikka veel leiba ja murrate tassidel kõrvu,“

mis?" küsis Ramilda juba lihtsal ja kodusel toonil, nii et Indrekul hakkas äkki palav.

„Pole enam midagi murda, juba kõik murtud,“ vastas Indrek, mille peale Ramilda naerma hakkas ja ennatult lauaservale istus.

„Ega siin kedagi ei ole?“ küsis ta.

„Kõik on tunnis peale minu,“ vastas Indrek.

„Jumal tänatud!“ ohkas neiu, nagu pääseks ta mõnest raskest koormast. „Kas olete mind ka mõnikord meelega tuletanud? Mina teid olen. Võõraste keskel hakkas mõnikord igav ja siis ütlesin ma endale: mõtlen õige kodust ja sealseist inimesist ja nõnda mõtlesin ka teist. Mis te arvate, olen ma väga muutunud? Ütelge salgamata, mis te arvate. Olen ma kõhnemaks läind? Ja vanemaks? Ma olen palju kurvastanud, sellepärast. Aga te ei vasta ju mu küsimusele, olen ma muutunud või ei!“

„Nagu oleksite,“ lausus Indrek, sest ta ei söandanud rohkem öelda.

„Eks ole? Vanemaks, mis?“

„Seda ei tea.“

„Tähendab, uhkemaks, eks. Kõik kinnitavad mulle, ma olevat uhkeks läind. Aga teate, kui inimestest tahad lahti saada, siis ole uhke, tee end uhkeks. Ma ei armasta inimesi. Inimene on ainuke loom, keda ma ei armasta. Kui te teaksite, kuis ma olen mõnikord inimestest tüdinud. Isast ja tädist ka! Nendest ka! Nad kõik veiderdavad ja hiilivad sõnadega oma mõtetest ja tegudest mööda. See on hirmus, kui sa lõpuks otsusele jõuad, et kõik hiilivad oma sõnadega. Minu isa hiilib ka, tema veel kõige enam, nii et sa lõpuks ei saa enam maast ega taevast aru. Ja teate, miks ma seda enam ei või kannatada? Teile ma ütlen seda: nagu hiilivad ja varitsevad inimesed oma sõnadega, samuti varitseb surm. Ja ei tule ometi! Petab ja narrib! Kõiki! Mind ka!“

„Teid ka,“ lausus Indrek, ilma et oleks seega midagi küsinud.

„Mind ka,“ kordas neiu ja istus norus peaga lau-

serval, külgepidi Indreku poole. „Ma olin tol korral hirmus tüdinud, kui see sündis,“ pidi ta edasi rääkima, aga äkki pöördus ta Indreku poole küsimusega: „Kas teate, mis on tüdimus? Olete seda tunnud? Kas mõistate, mis tähendab, et teile võidakse öelda: homme tuleb suur õnn, kole suur õnn tuleb teile homme, nii et te võite puhtast õnnest aru kaotada, sootuks hulluks minna, aga teie vastate üsna ükskõikselt: las tuleb pealegi see kole suur õnn, aga minul pole enam ei väikest ega suurt õnne vaja, sest mina tahan surra, mina tahan just praegu surra, sest mina ei usu enam õnne, mis võiks minu veel pisutki õnnelikuks teha. Mõistate seda? Kui lubataks päsepäeva ajal astuda paradiisi, ka siis ei tahaks enam homseni elada, sest mis võib mulle anda paradiis! Just niisuguses meeleolus olin ma tol korral. Sest saage minust õieti aru: sulle võidakse lubada kogu maailm ühes kuu, päikese ja taevatähtedega ja igäuhte neist võid sa niidil käima panna, niidist oma tahtmise järele tõmmata, aga see on sulle üsna ükskõik. Isegi kui tuleks jumal, see, kes on loonud taeva ja maa seitsme päevaga, ja ütleks sulle: soovige midagi, ma täidan kõik, siis vastaksid taeva ja maa loojale päris rahulikult: armas taevane isa, sa oled pisut hiljaks jäänud, ainult ühe päeva oled sa hiljaks jäänud, sest veel eile oli mul hulk soove, aga täna ainult üks — surm. Ja kui jumal näeb ja kuuleb, et sul on ainult see soov ja ütleb: ei, armas laps, ma täidan kõik soovid, mitte aga seda, siis vastad talle päris ükskõikselt: armas jumal, sa võid minna, mul pole sind siis vaja, ning lasedki jumala uksest välja minna, sest sa ise tahad muretseda endale selle asja, mida polnud valmis sulle andma jumalgi. Nõnda oli siis. Aga nemad päästsid mu, minu tahtmise vastu. Õieti oli mul ükskõik. Sest ma mõtlesin nõnda: päästke aga pealegi, sest teie saate ju selle eest raha, mina ise maksan oma päästmise eest, mida ma ei soovi. Aga ma võin teile varsti uuesti tööd anda, mõtlesin ma, võin tingimata, niipea kui olete mu pisut tervemaks teinud, nii et mul jõudu on. Siis tuli tädi kiri. Õieti oli ta juba ammugi

tulnud, aga nemad ei annud teda mulle enne kätte. Ja nüüd mõtlesin ma: las loen enne tädi kirja läbi, eks ma siis näe, kas ma neile veel tööd annan või mitte. Nõnda hakkasin seda kirja lugema. Aga tädi kirjad on pikad, sest tema võib kas või nädalate kaupa kirjutada, igapäev natukene ja lõpuks saadab kõik korraga ära. Niisugused on tema kirjad. Selles kirjas oli ka teist, mitmes kohas oli teist. Ja kui ma teie nime nägin, tuli mul üks mõte ja see oli hea mõte. Ma ütlesin: oleks härra Paas siin olnud, siis oleksid nad võinud mu hoopis lihtsamalt päästa. Sest teate, mis peaarst mulle kord ütles, minult küsis: et kas minul ei ole mõnda inimest või sõpra, kellega tunneksin nii-öelda veresugulust, ja kas see inimene või sõber ei tahaks mulle pisut oma verest laenuks anda? Nõnda küsis ta. Aga minul ei tulnud ühtegi niisugust inimest siis meele. Aga kui ma lugesin tädi kirjast teie nime, siis mõtlesin: siin on see inimene. Ja ma uskusin seda siis nii kindlasti. Ja mõtlesin: kui ma veel millalgi peaksin härra Paasiga kokku saama, siis küsin ma temalt tingimata, kas mu oletus, mu usk oli tol korral õige või eksisin ma. Ja nüüd küsin ma: aimasin ma õieti või eksisin? Vastake päris otsekoheselt, sest nüüd on see asi juba ammugi mööda ja ma tahan ainult teada, oli mu aimus kirja lugedes õige või mitte. Ja ärge hiilige sõnadega oma mõtetest mööda, mõistate? Oli mul õigus või ei?"

„Preili, kuidas te võite ometi nõnda küsida?“ vastas Indrek.

„Tähendab, ma eksisin,“ ütles Ramilda ja vaatas Indrekule nukralt silma. Samal ajal laskus ta laualt põrandale, et minna.

„Mitte!“ hüüdis Indrek paar sammu neiule järele astudes, kuna tal omal silmad tõusid vett täis, nii et ta enam midagi ei seletanud. „Iseenesestki mõista oleksin ma kõigega nõus olnud. Laske täna või ükskõik millal mu veresooned avada ja võtke sealt niipalju kui teil vaja, mis seal veel küsida!“

Kui Indrek oli oma pisaraist võitu saanud, seisis

Ramilda otse tema ees ja tegi kätega mingisuguseid ebamääraseid liigutusi, nagu mõtleks ta Indrekut puudutada või midagi selletaolist. Aga niipea kui Indreku silmad olid selgunud, kadus neius kõik ebamäärasus ja ta ütles:

„Ma olen nii rõõmus, et ma teis ei eksinud, vähemalt teis mitte. See on nii imeline, kui on keegi, keda täiesti usaldad ja kellele loodad. Kuigi sa kunagi tema abi ei peaks tarvitama, ometi on hea, kui tead, et see abi on olemas. Inimesed usuvad vist sellepärast jumalatki, et neil oleks aga viimane abi käepärast; usuvad isegi need, kes tõepoolest arvavad, et see abi ei tule kunagi. Usuvad lihtsalt, et aga võiks endale öelda: tuleb, mis tuleb, aga jumala abi on ikka veel olemas, ning nõnda usuvadki. Tädi tegi väga hästi, et ta mulle teist tol korral kirjutas; muidu poleks ma kunagi sellele mõttele tulnud ja siis poleks teadnud ma ka täna teilt seda küsida. Aga nüüd sain ometi teada, et ka minul on see sõber või inimene olemas, kellest rääkis mulle siis doktor Hirschfänger. Ja kui nad mu sinna tagasi viivad, siis võin ma talle öelda... Siiski, milleks seda, mis puutub see temasse või kellegisse teisesse. See on ainult meie asi, nagu need tassikõrvad, mis me tol korral murdsime. Aga kuhu te nad siis viskasite? Ei mäleta enam? Ongi ükskõik, sest see oli nii meeletu ja rumal. Vaene tädi! Aga mina olen nüüd hoopis teine, sest ma olen palju vanem. Kas usute, et ma nüüd mõistlikum olen? Usute või ei? Öelge päris otsekoheselt. Aga ärge parem vastake: ma näen juba teie näost, et te ei usu. Ja teate: teie pole ka mõistlikumaks läind või, nagu tädi kirjutas, soliidsemaks, mitte põrmugi. Sellepärast võingi ma teiega nõnda rääkida. Aga nüüd head päeva, sest tund on varsti läbi. Homme sõidan maale, oma teise tädi juure, papa arvab, et seal on mu tervisele kasulikum. Temal ja sellel tädil siin pole ju minu tarvis põrmugi aega, neil on ju nende poisid ja poiste supp. Nagu ikka! Nad ütlevad: nüüd oled isegi vana küll, et iseenda eest hoolitseda. Aga seda nad ainult ütlevad, sest tõepoolest

peavad nad mind titaks. Ütlevad ja nõnda on nad vastutusest lahti. Aga kui poisid laiali sõidavad, siis võtavad nad mu muidugi käsile, sest siis leidub neil ka minu jaoks aega — pakivad mu sisse ja viivad mu sinna tagasi, kust ma omapead plehku pistsin. Aga olgu! Hea seegi, kui nad nõndagi must pisut välja teevad. Kui te teaksite, kui üksinda ma olen! See on mõnikord otse hirmus! Vahel oleks mul nagu mõnest vanast mööblitükist, seinast, toa- või uulitsanurgastki rohkem kui inimestest. Aga seda ütlen ma ainult teile, pidage seda meeles. Olete teie ka midagi selletaolist tunnud? Olete?”

„Kui teie seda nõnda räägite, siis näib, nagu oleksin,“ vastas Indrek. „Mina ka, kui igatsen koju, ei mõtle niipalju inimesi kui asju või kohti: puid, põõsaid, mõnda vana aeda või mulku aia sees, kust oled nii palju üle roninud, kägisevat väravat, mida lugemata hulk kordi avanud. Ja teate, preili, meil on väljamäel vanad männid, neid mõtlen ma alati kõige pealt.“

„Aga kas teate, miks see nõnda on? Aga mina tean, tean kindlasti. Asjad on õiglasemad kui inimesed, sellepärast. Asjad on tõepärasemad. Neil on kindel iseloom, aga inimestel ei ole. Inimestel ei ole midagi. Lahkud täna sõbrast, aga saad homme temaga kokku, siis on ta juba võhivõõras, — niisugused on inimesed. Mina olen ka niisugune, sest minul on ainult tujud ja illusioonid. Just nii: tujud ja illusioonid, neid on mul rikkalikult. Teie ei usu? Oo, teie ei tunne mind! Teie ei tunne mind põrmugi! Minu isa ka ei tunne. Tema tunneb teisi naisi, seda ma tean, nüüd tean ma seda, aga oma tüdart ei tunne, sest oma tütar pole ju naine, see on ainult laps. Siiski, võimalik, et ta ainult teeskleb, nagu ei tunneks ta mind. Teda ei või nimelt põrmugi uskuda, sest tema on kõige petlikum inimene ilmas. Uskuge! Mina ometi oma isa tunnen. Tahate, ma jutustan teile ühe loo...“

Aga viimane lugu jäi jutustamata, sest kaugelt koridorist kostis kellahelin ja nüüd hakkas kogu maja sumisema nagu peret heitev mesipuu. Ramilda jook-

sis minema. Ukse vahelt lehvitas ta käega ja naeratas Indrekule vastu. See sündis nii kergelt ja muretult, nagu peaksid nad juba mõne silmapilgu pärast uuesti teineteist kohtama, et edasi lobiseda. Ometi pidi see olema tema viimne naeratus Indrekule, tema viimne käeviibe. See nagu aimas seda millestki, sest muidu poleks ta tundnud nii lootusetut nukrust ja otse kehalist valu rinnas selle lahkumise järele ja muidu poleks sellest nukrusest jätkunud päevadeks ja nädalateks. Siin oligi põhjus, miks ta venna palvet ei täitnud ja Vargamäele ei sõitnud. Soo, nüüd pole mul tarvis sõita, nüüd mitte, lausus ta endamisi, nagu oleks ette tulnud mõni looduslik paratamatu takistus. Nüüd oli tal muud teha kui koju sõita.